

Maciej Etel, *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej oraz w orzecznictwie sądowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, ss. 408

1. Pojęcie przedsiębiorcy i działalności gospodarczej jest od wielu lat przedmiotem zainteresowania nauki publicznego prawa gospodarczego. Ważne miejsce zajmuje ta problematyka w literaturze prawniczej, ale jest również podejmowana przez przedstawicieli innych dziedzin, w tym szczególnie nauk ekonomicznych. Przedsiębiorca jest bowiem centralnym pojęciem dla prawa, ale również podstawową jednostką (podmiotem) tworzącą gospodarkę w znaczeniu ekonomicznym. Charakter stosunków prawnych z udziałem przedsiębiorców jest złożony. Przedstawiciele nauki prawa publicznego analizują sytuację przedsiębiorcy jako podmiotu poddanego władztwu publicznemu, badając jednocześnie całość norm prawnych, regulujących proces oddziaływania państwa na gospodarkę z udziałem organów administracji publicznej. W prywatnym prawie gospodarczym status przedsiębiorcy badany jest na płaszczyźnie relacji między podmiotami relatywnie niezależnymi od państwa w zakresie, w jakim uczestniczą w obrocie gospodarczym jako podmioty prawa prywatnego.

Europeizacja prawa gospodarczego i jej nieuchronny postęp związany jest ze wspólnotą prawa, ale przede wszystkim wspólnotą gospodarczą Unii Europejskiej. Osiągnięcie pełnej integracji gospodarczej państw członkowskich nie jest możliwe bez harmonizacji prawa gospodarczego. Stąd tradycyjnie przypisana państwu rola tworzenia systemu normatywnego w znaczącym zakresie przekazana została organom Unii Europejskiej oraz judykaturze europejskiej. Normy prawa unijnego stanowią niezależny, odrębny porządek prawny, a do tego nadrzędny względem regulacji krajowych. Brak normatywnego uregulowania pojęcia przedsiębiorcy na gruncie prawa Unii Europejskiej stał się powodem wyjątkowo szerokich interpretacji dokonywanych przez organy Unii Europejskiej, a w szczególności Trybunał Sprawiedliwości UE (wcześniej ETS). W tym stanie rzeczy w literaturze prawniczej państw członkowskich od lat trwa dyskusja dotycząca statusu przedsiębiorcy w prawie unijnym.

Poza prawnikami także ekonomiści dokonują tzw. ekonomicznej analizy prawa, badają sytuację prawną przedsiębiorcy, kierując się zazwyczaj kryterium efektywności. Poddają ocenie racjonalność rozwiązań prawnych odnoszących się

do przedsiębiorcy i działalności gospodarczej z punktu widzenia efektywności gospodarki.

2. W sytuacji, gdy literatura przedmiotu w licznych opracowaniach odnosi się do omawianej problematyki, podjęcie analizy statusu prawnego przedsiębiorcy w prawie polskim i Unii Europejskiej może budzić obawy o nowatorskość i odkrywczość pracy, a w efekcie o konstruktywność ustaleń dokonanych przez Autora opracowania.

Obawy te nie znajdują uzasadnienia (potwierdzenia) w monografii M. Etela. Lektura książki daje podstawy do stwierdzenia, iż jest to, jak się wydaje, pierwsza w literaturze polskiej próba syntetycznego przedstawienia złożonej w swej istocie problematyki prawnej pojęcia przedsiębiorstwa w świetle prawa krajowego i unijnego.

Autor dokonuje analizy statusu prawnego przedsiębiorcy, uwzględniając wszystkie podstawowe akty prawa polskiego oraz Unii Europejskiej o podstawowym znaczeniu dla przedmiotu badań. Wskazuje istotne elementy statusu przedsiębiorcy oraz je systematyzuje. W realizacji zadania powołuje się w pracy nie tylko na obowiązujące prawo krajowe i europejskie oraz stosowną literaturę, ale uwzględnia także dorobek teorii i filozofii prawa, odnosząc go do zasad ustalania definicji legalnych.

Wykorzystuje dorobek ogólnej teorii prawa w celu ukazania sytuacji przedsiębiorcy na płaszczyźnie aksjologicznej — jako centralnego podmiotu społecznej gospodarki rynkowej. Ważne dla całej pracy są rozważania wstępne, dotyczące definicji normatywnych i ich poprawności z punktu widzenia racjonalności ustawodawczej. M. Etel stawia pytanie o potrzebę tworzenia legalnej definicji przedsiębiorcy przez ustawodawcę krajowego i czy taka definicja miałaby nosić cechę interdyscyplinarności. Innymi słowy, czy ustawodawca winien jedną definicję odnieść do różnych stosunków (dyscyplin i gałęzi) prawnych, w których występuje przedsiębiorca. Wprawdzie Autor zauważa, że dla niektórych dziedzin nauki znaczenie podstawowe ma przedmiotowe ujęcie przedsiębiorcy postrzeganego przez pryzmat przedsiębiorstwa, dla innych zaś istotne jest jego ujęcie podmiotowe, odnoszące się do przedsiębiorcy jako podmiotu prowadzącego to przedsiębiorstwo. Ostatecznie jednak Autor słusznie prezentuje pogląd, iż dla uniwersalnej identyfikacji pojęcia przedsiębiorcy oraz działalności gospodarczej podstawowe znaczenie powinny mieć regulacje przyjęte w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej. Takie rozwiązanie zapewnia jednolitość znaczeniową pojęć w obrębie jednego (krajowego) systemu prawnego. Inaczej rzecz się ma w obszarze prawa Unii Europejskiej. Bezpośrednie obowiązywanie tego prawa w państwach członkowskich rodzi pewne zagrożenie jego spójności z regulacjami prawa krajowego. Analiza prawa europejskiego dokonana przez Autora pozwala uspokoić czytelnika. Prawo Unii Europejskiej nie formułuje definicji normatywnej terminu „przedsiębiorca”, pozostawiając ten przywilej orzecznictwu i interpretacji dokonywanej przez organy Unii Europejskiej.

Maciej Etel w swojej pracy analizuje regulacje polskiego systemu prawa, podając je weryfikacji z uwzględnieniem prawa wspólnotowego. Z dużą łatwością odnosi do tych rozwiązań poglądy doktryny prawa, przywołując obszernie stosowną literaturę. Prezentuje tendencje orzecznictwa sądów krajowych oraz rozstrzygnięcia orzecznictwa europejskiego, odnosząc je do stanowiska polskiego ustawodawcy. Dokonuje nie tylko diagnozy, lecz formułuje postulaty *de lege ferenda*. Wskazuje na ciągłą potrzebę „rewitalizacji” prawa krajowego wobec wyzwań niesionych przez europeizację prawa. Uznaje za konieczne uporządkowanie systemu prawa krajowego w omawianym zakresie poprzez oznaczenie pojęcia przedsiębiorcy i działalności gospodarczej w drodze stosowanej powszechnie definicji systemowej. Dla zachowania wymogu harmonizacji prawa krajowego i Unii Europejskiej Autor proponuje kilka rozwiązań możliwych do przyjęcia. Jako racjonalne proponuje rozwiązanie, w którym państwo członkowskie UE może posługiwać się własną definicją legalną, identyfikującą przedsiębiorcę, skonstruowaną i stosowaną w sposób zgodny z zasadami techniki prawodawczej. Jednakże przy dokonywaniu wykładni pojęcia w stanach faktycznych, zawierających element unijny (łącznik unijny), powinno stosować interpretację terminu ukształtowaną w *acquis communautaire* (*acquis de l'union*).

3. Przytoczone spostrzeżenia Autor opiera na rzetelnie opracowanych i przywołanych w rozdziale I pracy poglądach teorii prawa, odnoszących się do zasad kształtowania definicji normatywnych oraz ich skutków dla wykładni prawa. Pozwala to na pewną konstatację zawartą w tej części pracy, iż wartość definicji legalnych winna być oceniana nie tylko w drodze wykładni językowej, lecz także na płaszczyźnie całokształtu reguł stanowiących dorobek nauki prawa. Właściwe, jednoznaczne odczytanie norm prawnych stanowi bowiem element gwarancji prawidłowego stosowania prawa. W konsekwencji M. Etel słusznie stwierdza, że niedopuszczalna jest sytuacja, w której w jednym systemie prawnym równolegle funkcjonuje wiele definicji legalnych tego samego terminu.

W rozdziale II rozprawy Autor konsekwentnie nawiązuje do wcześniejszych ustaleń dotyczących warunków dobrej definicji normatywnej. Teraz w odniesieniu do pojęć przedsiębiorcy i działalności gospodarczej w ponadnarodowym porządku prawnym oraz prawie niektórych, wybranych państw Unii Europejskiej. Uwzględnia wybrane konwencje międzynarodowe oraz umowy, których stroną jest Polska. Analiza tych aktów skutkuje stwierdzeniem, iż w używanych w nich określeniach widocznie brakuje elementów o charakterze uniwersalnym. Sprawia to, że konstruowane określenia mają często charakter incydentalny i tworzone są „na potrzeby konkretnego przypadku”.

W odniesieniu do prawa Unii Europejskiej analizie poddana została treść regulacji identyfikujących przedsiębiorcę. Potrzebę tych rozważań uzasadnia założenie przyjęte w pracy co do braku definicji legalnej pojęcia przedsiębiorcy w prawie pierwotnym Unii Europejskiej. Tym samym na gruncie prawa unijnego

występuje swoistość regulacji prawnej oraz interpretacji pojęć wyznaczających status podmiotów działalności gospodarczej oraz samej działalności gospodarczej. Podstawową rolę w tym zakresie odgrywają organy i instytucje Unii Europejskiej. Orzecznictwu Trybunału Sprawiedliwości poświęcona jest obszerna część rozdziału. Analiza orzecznictwa i prawotwórczej aktywności organów UE pozwala na stwierdzenie, iż prawo UE w odniesieniu do omawianych pojęć ma często charakter regulacji „konkretnego przypadku — wymaga traktowania każdego stanu podmiotu indywidualnie”.

W końcowej części II rozdziału czytelnik znajduje obszerne informacje dotyczące prawa wybranych państw członkowskich Unii Europejskiej, odnoszące się do rozważań szczegółowych obejmujących definicje pojęć przedsiębiorcy oraz działalności gospodarczej. Na tym tle Autor analizuje wpływ prawodawcy unijnego na kształtowanie stosownych regulacji w państwach członkowskich. W konsekwencji stwierdzenia istniejących odrębności w identyfikacji pojęć na gruncie prawa unijnego oraz prawa państw członkowskich formułuje kilka hipotetycznych zachowań dostosowawczych.

Rozdział III pracy ukazuje ewolucję stanowiska ustawodawcy oraz poglądów judykatury i doktryny wobec ujmowania pojęć „przedsiębiorca” i „działalność gospodarcza”. Analiza ewolucji elementów konstrukcyjnych tych pojęć stanowi znaczący dorobek tych rozważań. Autor wskazuje bowiem na tym tle genezę aktualnego stanu regulacji w prawie krajowym.

W rozdziale IV i V czytelnik znajduje podstawowe dla pracy rozważania obejmujące szczegółową analizę definicji legalnych omawianych pojęć, zawartych w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej w relacjach z definicjami w ujęciu innych ustaw. M. Etel dokonał tu obszernego przeglądu literatury, wskazując stanowisko różnych autorów, jednocześnie odnosząc się konstruktywnie do ich poglądów. Daje się zauważyć samodzielne stanowisko Autora wobec systemowych regulacji ustawowych identyfikacji omawianych pojęć wobec regulacji i interpretacji właściwych prawu Unii Europejskiej oraz prawu państw członkowskich Unii.

Wartościowym ustaleniem merytorycznym pracy są także odniesienia do praktyki prawniczej. Wskazanie przepisów szczególnych, definiujących działalność gospodarczą i przedsiębiorcę, różniących się niekiedy od definicji ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, powoduje trudności w zakresie jednoznacznej identyfikacji „przedsiębiorcy” i „działalności gospodarczej”. Zdaniem Autora negatywnie wpływa na system prawa krajowego, czyniąc go niespójnym, a nawet wewnętrznie sprzecznym. Przypisywanie bowiem tożsamości znaczenia różnym terminom istotnie komplikuje praktyczną ich identyfikację. Autor słusznie stwierdza, że podstawowe znaczenie dla definiowania działalności gospodarczej i przedsiębiorcy na gruncie prawa krajowego winny mieć regulacje przyjęte w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej. Wadą ustawodawstwa polskiego jest zaś ustalanie definicji „na potrzeby konkretnego aktu prawnego”.

4. Lektura recenzowanej książki wywołuje wiele refleksji, zachęca do dyskusji naukowej, a także wnosi nowe elementy do dorobku nauki publicznego prawa gospodarczego. Odznacza się sumiennością opracowania, słuszością i poprawnością przyjętych i stosowanych założeń metodologicznych. Analiza dokonana jest wielopłaszczyznowo, z obszernym uwzględnieniem nie tylko regulacji krajowych, ale również prawa Unii Europejskiej. Ma pogłębiony charakter, a jednocześnie widoczny jest zamiysł przedstawienia problematyki w sposób jasny i komunikatywny. Autor referuje swe stanowisko w sposób logicznie uzasadniony, przekonujący, a podejmując polemikę z poglądami reprezentowanymi w literaturze i orzecznictwie, czyni to w sposób rzeczowy, posługując się argumentami także w wymiarze teoretycznym. W ujęciu całości tematu uderza przejrzystość głównego toku wywodów, który uwydatnia się wyraźnie na tle rozważań dotyczących wielu szczegółowych problemów.

Andrzej Borkowski